

Complexnummer: 531691

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Bet.werken rond Fort Everdingen

Aantal complexonderdelen

7

Monumentnummers van complexonderdelen

531692, 531693, 531694, 531695, 531698, 531706, 531707

Woonplaats

Culemborg

Gemeente

Culemborg

Provincie

Gelderland

Locatie van het hoofdoject

Culemborg, Betonnen werken rond Fort Everdingen

Complexomschrijving

Cluster 502. Complexomschrijving. Zie ook complex nummer: 531705.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX FORT BETONNEN WERKEN EVERDINGEN

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l' épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867- ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaaid. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

BETONNEN WERKEN ROND FORT EVERDINGEN

Inleiding complex

De verdedigingswerken van het complex BETONNEN WERKEN ROND FORT EVERDINGEN en langs de Diefdijk, die hoofdzakelijk bestaan uit kleine betonnen werken, danken hun ontstaan aan de veranderde krijgstechniek vanaf het einde van de 19de eeuw. De Diefdijk was de oostgrens van het brede, voorgelegen inundeerbare gebied tussen de Lek en de Linge. De accessen van de Linge- en Lekoevers, de spoorweg van Dordrecht naar Elst en ook de Diefdijk zelf werden tot die tijd verdedigd door middel van een aantal forten en andere werken, waaronder de complexen Fort Everdingen, het Werk op de spoorweg bij de Diefdijk, Fort bij Asperen en Fort bij de Nieuwe Steeg. Het geschut van deze forten en werken bestreek de accessen, maar er werd besloten de geconcentreerde verdediging gedeeltelijk te vervangen door en aan te vullen met verspreide gevechtsofstellingen. Deconcentratie van de verdediging was onder meer een antwoord op de komst van het getrokken geschut (met roterende puntvormige projectielen), de brisantgranaat (met hoogexplosieve springlading) en op de verschijning van mobiel en verdragend geschut. In de laatste decennia van de 19de eeuw werden forten zo gemakkelijke en kwetsbare doelwitten, die grote risico's opleverden vanwege de erin geconcentreerde functies. Vanaf het einde van die eeuw werd daarom een deconcentratie van functies uitgevoerd, onder meer in de vorm van tussenbatterijen en voorstellingen. Wat later werden tussen de forten in lineair verband (semi)permanente en tijdelijke werken gerealiseerd, zoals vaak kilometers lange 'gedekte wegen' en tientallen betonnen en aarden werken. Hieronder waren in mobilisatietijd aan te leggen (betonnen, houten en aarden) loopgraven en manschappenopstellingen, (betonnen en houten) manschappenschuilplaatsen en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

betonnen en aarden geschutsofstellingen (kazematten), e.d. Ook de opkomst van veel snellere aanvals- en vervoersmiddelen - zowel over land als door de lucht - waardoor verrassingsaanvallen mogelijk werden, speelde hierbij een rol, vooral in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog. Deconcentratie van de verdediging was een verschijnsel dat zich op veel plaatsen voordeed, maar dat in het bijzonder in het vlakke en 'overzichtelijke' Nederland een grote vlucht nam.

Als uitvloeisel hiervan kwam een groot aantal verspreide opstellingen tot stand in de directe nabijheid van Fort Everdingen. In de jaren rond 1900 en in de periode 1914-1918 waren het vooral loopgraven en andere houten en/of aarden werken, naast betonnen schuilplaatsen typen 1918/I en 1918/II. Tot kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn aanvullingen gedaan in de vorm van groepsschuilplaatsen van het type P (ca. 1939-1940) en van enkele zogenoemde gietstalen koepelkazematten (ca. 1939) en diverse vormen van (tank)hindernissen. De meeste betonnen werken zijn gebouwd volgens standaardontwerpen. De uit de periode 1939-1940 daterende betonnen werken liggen overwegend in lineair verband langs de oostzijde van de Diefdijk. Ook omvat het complex resten van een aarden batterij aan de Diefdijk en een batterij schuilplaats westelijk van Fort Everdingen aan de Lekdijk.

Ligging en relatie

Tezamen met de Forten Everdingen en Asperen, het Werk aan het Spoel en het Werk op de spoorweg bij de Diefdijk vormden deze betonnen en andere werken langs het noordelijkste deel van de Diefdijk en rond het Fort Everdingen een belangrijke ondersteuning van de hoofdverdedigingslijn achter de voorgelegen inundatiezone. Hiernaast bestond er een directe relatie met Fort Honswijk en de zwerm kleine betonnen werken ten noorden van de Lek, waarmee ze de afsluiting en verdediging van het Lekacces en de spoorweg en spoorbrug over de rivier vormden.

Omschrijving complex

Het complex BETONNEN WERKEN ROND FORT EVERDINGEN is tot stand gekomen als uitbreiding en modernisering van de verdediging van het Lekacces en van de verdediging van de brug in het spoortraject Den Bosch - Utrecht. Het complex omvat enige mitrailleuropstellingen, waaronder resten van gietstalen koepelkazematten type G, een batterij schuilplaats en verder diverse typen (groeps)schuilplaatsen en een tankversperring. De (groeps)schuilplaatsen in het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen zijn te onderscheiden in standaardtypen, namelijk de uit de Eerste Wereldoorlog daterende typen 1918/I en 1918/II, waarvan er in de jaren 1936-1938 meerdere zijn omgebouwd tot mitrailleurkazematten - (niet bekend is of dit ook het geval was in de nabijheid van Fort Everdingen) - en de in de jaren 1939-1940 gebouwde groepsschuilplaatsen type P. Er kunnen nog resten of sporen van vroegere aardwerken, geschutsofstellingen en dergelijke aanwezig zijn.

De bescherming van het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen betreft de volgende complexonderdelen:

- \tSCHUILPLAATSEN TYPE 1918/I

- \tSCHUILPLAATSEN TYPE 1918/II

- \tGROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P

- \tBETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G

- \tBATTERIJ VAN DRIE AARDEN EMPLACEMENTEN / GESCHUTSBANKEN MET ANNEXE GEDEKTE HELLINGEN

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

-\\tBATTERIJSCHUILPLAATS

-\\tBETONBLOK VAN TANKVERSPERRING

Waardering Complex

Het complex BETONNEN WERKEN ROND FORT EVERDINGEN is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier een complex dat vooral een voorbeeld is van een 20ste-eeuws, gedeconcentreerd ensemble van kleine betonnen verdedigingswerken uit verschillende perioden van aanleg.

* Krijgshistorische en systeemwaarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting en verdediging van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Fort Everdingen en Werk aan het Spoel en tot de complexen langs de Diefdijk en tot het ten noorden van de Lek gelegen complex Fort Honswijk. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang tussen de onderdelen van het complex. Ten slotte is hier sprake van een tamelijk gave relatie met het schootsveld.

* Archeologische waarden vanwege de mogelijk in de bodem aanwezige sporen van geschutopstellingen, loopgraven en dergelijke.

* Het complex is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de eigen fysieke kenmerken en enige omgevingskenmerken vertoont die destijds tot bouw en aanpassingen aanleiding waren en verder omdat het duidelijk herkenbaar als een gedeconcentreerde, extra versterkte verdedigingslijn deel uitmaakte van het bestaande fortificatiestelsel.

* Het complex is ten dele tamelijk gaaf bewaard omdat er qua structuur en fysiek voorkomen belangrijke facetten die de toestand van de jaren '40 van de 20ste eeuw weerspiegelen van zijn bewaard, terwijl van een ander deel de verdedigingswerken nog wel aanwezig zijn, maar niet of nauwelijks meer in hun historisch-ruimtelijke context te herkennen zijn als gevolg van oeverwerken aan de Lek.

Monumentnummer*: 531692

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 december 2014
Kadaster deel/nr	82873/60

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Culemborg	Culemborg	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Culemborg	Betonnen werken rond Fort Everdingen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Culemborg	L			361
Culemborg	L			315

*Omschrijving***

Cluster 502.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

SCHUILPLAATSEN TYPE 1918/I als onderdelen van lineaire en accesverdediging met loopgravenstelsels en dergelijke nabij Fort Everdingen. (Betonnen) (groeps)schuilplaatsen vormden een antwoord op de komst van zware projectielen en brisante granaten. Deze laatste ontploften wanneer ze doel troffen en zorgden voor een regen van metaalscherven, die vele slachtoffers kon maken. Ze hadden een 12 tot 16 maal grotere explosieve kracht dan de tot dusver gebruikte granaten en hadden een grote vernielende uitwerking op wallen, gronddekkingen en het metselwerk van gebouwen, wat mede aanleiding was de verdediging te deconcentreren. Naar gelang de zwaarte van het geschut en de bescherming daartegen bestaat er sinds 1928 een classificatie in weerstands- of dekkingsklassen, bestaande uit twee getallen, bv. W 12-15. Het eerste geeft aan dat de dekking voldoende is voor inslagen van projectielen tot dat kaliber (in cm); het tweede dat ook bescherming bestaat tegen één of ten hoogste enkele inslagen tot dit hogere kaliber. De schuilplaatsen type 1918/I en type 1918/II zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in 1918 op meerdere plaatsen in West-Nederland gebouwd. Beide typen komen in ieder geval voor binnen de Stelling van Amsterdam (onder meer bij Spaarndam) en op diverse plaatsen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie (onder meer bij Naarden, op de Houtense Vlakte en nabij Fort Everdingen). Het totaal aantal gebouwde exemplaren in de Nieuwe Hollandse Waterlinie bedraagt ongeveer 225; het merendeel (ca. 165) hiervan bestaat nog. Schuilplaatsen Type 1918/I kwamen vooral tot stand aan de voorste - dat wil meestal zeggen oostelijke - van dubbele loopgraafstelsels. De Schuilplaats Type 1918/II is meestal gebouwd langs de achterste of westelijke loopgraaf. Doordat de loopgraven

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

en andere aardwerken later vrijwel overal zijn geëffend, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig bijna altijd voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de schuilplaatsen was gewoonlijk gedekt door aardwerken die deel uitmaakten van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. De aardwerken zijn meestal niet meer aanwezig of slechts met moeite herkenbaar. Oeverwerken langs de Lek hebben ten gevolge gehad dat een deel van de schuilplaatsen type 1918/I in het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen op kunstmatige eilandjes en landtongen is komen te liggen en is verzakt, waardoor deze exemplaren moeilijk zijn te herkennen.

Omschrijving

SCHUILPLAATSEN TYPE 1918/I zijn éénlaagse, gewoonlijk in ca. 100 cm dik gewapend gietbeton uitgevoerde, granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 4 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 15-21. De schuilplaatsen 1918/I zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan van ongeveer 5,00 x 5,50 x 3,70 m, (b x d x h) waarvan de basis zelden zichtbaar is. De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert, maar bedraagt op het hoogste punt 1,50 à 2,50 m. De beide blinde zijgevels zijn verticaal uitgevoerd, terwijl de gesloten voorzijde / frontzijde licht achterwaarts helt om met een scherpe knik over te gaan in het naar achteren iets oplopende dakvlak. Dit dakvlak daalt na een stompe hoek onder een helling van ongeveer 45° naar de vaak niet, of maar ten dele zichtbare, lage, verticale achtergevel. Een variant van Type 1918/I kent hier een minder steile helling. In een aantal gevallen zijn in de gevels ijzeren haken meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. De schuilplaatsen Type 1918/I zijn als monolithische betonnen werken geconstrueerd en zijn slechts via één toegangsopening, aan de loopgraafzijde - de keelzijde - toegankelijk geweest. Deze excentrisch, rechts in de gevel gelegen toegangen zijn omgeven door een verdikte betonnen omlijsting, die min of meer in hetzelfde vlak als het achterste, schuin verlopende dakvlak is aangebracht. In deze omlijstingen komen variaties voor, onder meer met een verzwaring aan de bovenzijde. De laag uitgevoerde toegangen zelf zijn later meestal dichtgezet door middel van metselwerk of beton, maar ook met puin volgestopte exemplaren komen voor. In enkele gevallen zijn de schuilplaatsen nog open of opnieuw geopend. (Resten van) deuren of luiken zijn niet aangetroffen; wel bevinden zich ijzeren haken in de plafonds bij de toegangen, waarin ijzeren luiken konden worden gehangen. In een aantal gevallen is in de jaren 1936-1938 aan de voorzijde, overhoeks of opzij een opening gemaakt om als schietgat voor een mitrailleur te dienen. Zo veranderde de functie van schuilplaats in die van mitrailleurkazemat. (Het is niet bekend of dit ook bij Fort Everdingen is gebeurd.) Het interieur van de schuilplaatsen 1918/I bestaat uit een ongeveer voor de helft beneden het maaiveld gelegen, rechthoekige ruimte, die in gebukte houding via de in een hoek gelegen betonnen trap van enkele treden bereikbaar is. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds lopen aan de voorzijde iets gebogen af. Een aantal schuilplaatsen type 1918/I binnen het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen is duidelijk in het veld herkenbaar, maar andere zijn verzakt en/of liggen op eilandjes of kunstmatige landtongen en liggen ten dele onder water als gevolg van oeverwerken.

Waardering

De SCHUILPLAATSEN TYPE 1918/I in de nabijheid van Fort Everdingen zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1914-1918 die voorbeelden zijn van gewapend betonnen manschappenschuilplaatsen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze meer en minder duidelijk herkenbaar als elementen van een gedeconcentreerde verdediging(slijn) zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn ten dele redelijk gaaf bewaard en laten zich, vooral voor zover ze niet in het heringerichte oevergebied van de Lek liggen, nog goed als gebouwde onderdelen in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 531693

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 december 2014
Kadaster deel/nr	82873/66

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Culemborg	Culemborg	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Culemborg	Betonnen werken rond Fort Everdingen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Culemborg	L			444

*Omschrijving***

Cluster 502.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

SCHUILPLAATSEN TYPE 1918/II als onderdelen van lineaire en accesverdediging met loopgravenstelsels en dergelijke nabij Fort Everdingen. (Betonnen) (groeps)schuilplaatsen vormden een antwoord op de komst van zware projectielen en brisante granaten. Deze laatste ontploften wanneer ze doel troffen en zorgden voor een regen van metaalscherven, die vele slachtoffers kon maken. Ze hadden een 12 tot 16 maal grotere explosieve kracht dan de tot dusver gebruikte granaten en hadden een grote vernielende uitwerking op wallen, gronddekkingen en het metselwerk van gebouwen, wat mede aanleiding was de verdediging te deconcentreren. Naar gelang de zwaarte van het geschut en de bescherming daartegen bestaat er sinds 1928 een classificatie in weerstands- of dekkingsklassen, bestaande uit twee getallen, bv. W 12-15. Het eerste geeft aan dat de dekking voldoende is voor inslagen van projectielen tot dat kaliber (in cm); het tweede dat ook bescherming bestaat tegen één of ten hoogste enkele inslagen tot dit hogere kaliber. De schuilplaatsen type 1918/I en type 1918/II zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in 1918 op meerdere plaatsen in West-Nederland gebouwd. Beide typen komen in ieder geval voor binnen de Stelling van Amsterdam (onder meer bij Spaarndam) en op diverse plaatsen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie (onder meer bij Naarden, op de Houtense Vlakte en nabij Fort Everdingen). Het totaal aantal gebouwde exemplaren in de Nieuwe Hollandse Waterlinie bedraagt ongeveer 225; het merendeel (ca. 165) hiervan bestaat nog. Schuilplaatsen Type 1918/I kwamen vooral tot stand aan de voorste - dat wil meestal zeggen oostelijke - van dubbele loopgraafstelsels. De Schuilplaats Type 1918/II is meestal gebouwd langs de achterste of westelijke loopgraaf. Doordat de loopgraven en andere aardwerken later vrijwel overal zijn geëffend, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig bijna altijd voor een deel

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de schuilplaatsen was gewoonlijk gedekt door aardwerken die deel uitmaakten van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. De aardwerken zijn meestal niet meer aanwezig of slechts met moeite herkenbaar. Oeverwerken langs de Lek hebben ten gevolge gehad dat een deel van de schuilplaatsen type 1918/II in het complex Betonnen Werken Everdingen op kunstmatige eilandjes en landtongen is komen te liggen en is verzakt, waardoor deze exemplaren moeilijk zijn te herkennen.

Omschrijving

SCHUILPLAATSEN TYPE 1918/II zijn éénlaagse, gewoonlijk in ca. 100 cm dik gewapend gietbeton uitgevoerde, granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 10 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 15-21. De schuilplaatsen 1918/II zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten van ongeveer 10,00 x 5,50 x 3,70 m, (b x d x h) waarvan de basis zelden zichtbaar is. De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert, maar bedraagt op het hoogste punt 1,50 à 2,50 m. Een deel van de schuilplaatsen is echter veel minder zichtbaar. De beide blinde zijgevels zijn verticaal uitgevoerd, terwijl de gesloten voorzijde / frontzijde licht achterwaarts helt om met een scherpe knik over te gaan in het naar achteren iets oplopende dakvlak. Dit dakvlak daalt na een stompe hoek onder een helling van ongeveer 45° naar de vaak niet, of maar ten dele zichtbare, lage, verticale achtergevel. Een variant van Type 1918/II kent hier een minder steile helling. In een aantal gevallen zijn in de gevels ijzeren haken meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. De schuilplaatsen Type 1918/II zijn als monolithische betonnen werken geconstrueerd en waren via twee toegangsopeningen, aan de loopgraafzijde - de keelzijde - toegankelijk. Deze excentrisch, rechts in de gevel gelegen toegangen zijn omgeven door een verdikte betonnen omlijsting, die min of meer in hetzelfde vlak als het achterste, schuin verlopende dakvlak is aangebracht. In deze omlijstingen komen variaties voor, onder meer met een verzwaring aan de bovenzijde. De laag uitgevoerde toegangen zelf zijn later meestal dichtgezet door middel van metselwerk of beton, maar ook met puin volgestopte exemplaren komen voor. In enkele gevallen zijn de schuilplaatsen nog open of opnieuw geopend. (Resten van) deuren of luiken zijn niet aangetroffen; wel bevinden zich ijzeren haken in de plafonds bij de toegangen, waarin ijzeren luiken konden worden gehangen. In een aantal gevallen is in de jaren 1936-1938 aan de voorzijde, overhoeks of opzij een opening gemaakt om als schietgat voor een mitrailleur te dienen. Zo veranderde de functie van schuilplaats in die van mitrailleurkazemat. Het is niet bekend of dit ook bij Fort Everdingen het geval was. Het interieur van de schuilplaatsen 1918/II bestaat uit een ongeveer voor de helft beneden het maaiveld gelegen, rechthoekige ruimte, die in gebukte houding via de in een hoek gelegen betonnen trap van enkele treden bereikbaar is. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn rechthoekig en vlak uitgevoerd. Een aantal schuilplaatsen type 1918/II binnen het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen is duidelijk in het veld herkenbaar, maar andere zijn verzakt en / of liggen op eilandjes of kunstmatige landtongen en liggen ten dele onder water als gevolg van oeverwerken.

Waardering

De SCHUILPLAATSEN TYPE 1918/II in de nabijheid van Fort Everdingen zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1914-1918. Deze onderdelen zijn voorbeelden van gewapend betonnen manschappenschuilplaatsen.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als elementen van een gedeconcentreerde verdediging(slijn) zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.
- * De onderdelen zijn redelijk gaaf bewaard en laten zich, vooral voor zover ze niet in het heringerichte oevergebied van de Lek liggen, nog goed als gebouwde onderdelen in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 531694

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 december 2014
Kadaster deel/nr	82873/43

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Culemborg	Culemborg	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Culemborg	Betonnen werken rond Fort Everdingen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Culemborg	L			516
Culemborg	L			441
Culemborg	L			442
Culemborg	L			361
Culemborg	L			315
Vianen	G			915

*Omschrijving***

Cluster 502.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P nabij Fort Everdingen als in de mobilisatieperiode 1939-1940 aan bestaande lineaire en accesverdediging met loopgravenstelsels en dergelijke toegevoegde onderdelen. Op meerdere locaties rond en ten zuiden van Fort Everdingen bevinden zich groepsschuilplaatsen Type P. Een deel hiervan ligt in lineair verband langs de oostzijde van de Diefdijk. Oeverwerken langs de Lek hebben ten gevolge gehad dat een deel van de Groepsschuilplaatsen type P in het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen op kunstmatige eilandjes of landtongen is komen te liggen en is verzakt, waardoor deze exemplaren moeilijk als zodanig zijn te herkennen. Groepsschuilplaatsen Type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Ze komen in ieder geval in groten getale voor aan het Zuidfront van de zogenoemde Vesting Holland (aan de Nieuwe Merwede en het Hollandsch Diep) en op diverse plaatsen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie - toen het Oostfront van de Vesting Holland genoemd (onder meer in het gebied tussen Fort Rijnauwen en Fort Vechten [=

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

de Houtense Vlake] en op en bij Fort Everdingen). Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan ongeveer 570 in de Nieuwe Hollandse Waterlinie; het merendeel (circa 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de groepsschuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog nog niet afgerond en een aantal exemplaren is nooit voltooid. Type P (vanwege de markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is vermoedelijk het meest bekende type betonnen verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit het zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77), uit 1928, en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal (nieuwe) accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen en geëlektrificeerde spoorwegen. De Groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutopstellingen, versterkingen of loopgraven. Doordat de loopgraven en andere (aard)werken later vrijwel overal zijn geëffend of gesloopt, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig nogal eens voor een deel beneden het maaiveld of juist - onbedoeld - markant in het zicht. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de Groepsschuilplaatsen Type P was in veel gevallen gedekt door aardwerken die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of van een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar met name op forten of in anderszins geaccidenteerd terrein zijn ze soms nog wel aanwezig. Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een nu nog zichtbare paalfundering is toegepast; bij andere is een rondom uitstekende funderingsplaat of ook wel een trog tegen inundatiewater zichtbaar. In het zuidelijk oevergebied en de uiterwaarden van de Lek rondom Fort Everdingen zijn in het kader van dijkverzwaring ingrijpende werken uitgevoerd, waardoor een deel van de betonnen werken in een gebied van nieuwe natuur is komen te liggen, met onder meer eilandjes en landtongen. Hier zijn de betonnen werken soms (moeilijk) zichtbaar.

Omschrijving

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P zijn éénlaagse, gewoonlijk in gewapend, circa 100 tot 180 cm dik gietbeton uitgevoerde, granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 10-12 manschappen infanterie / artillerie. Groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten van ongeveer 5.70 X 7.20 X 4.70 m in de uitvoering W 21-28. De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45 0 naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette) toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45 0 en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscoop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter nooit aangebracht. Het interieur van Groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrendelbaar moest zijn door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur met grendels. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsom een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden bestreken door een schietgat. De stalen deuren zijn echter zelden of nooit geplaatst en de ingangen zijn later vaak dichtgezet met baksteen en gepleisterd. De op circa twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken, schietgatafsluitingen of een steun voor het vuurwapen voor de bestrijking van de ingang. De Groepsschuilplaatsen type P bij Fort Everdingen liggen voor een belangrijk deel in lineair verband langs de oostzijde van de Diefdijk, maar ook zijn er enkele verspreid voorkomende exemplaren. Een aantal ervan is duidelijk in het veld herkenbaar, maar andere zijn verzakt en / of liggen op

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

eilandjes of kunstmatige landtongen en liggen ten dele onder water als gevolg van oeverwerken langs de Lek.

Waardering

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P zijn van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939-1940. Deze onderdelen zijn voorbeelden van gewapend betonnen manschappenschuilplaatsen, thans zonder aarden dekking.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als elementen van een gedeconcentreerde verdediging(slijn) zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.
- * De onderdelen zijn redelijk gaaf bewaard en laten zich, vooral voor zover ze niet in het heringerichte oevergebied van de Lek liggen, nog goed als gebouwde onderdelen in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531695

Status rijksmonument
Inschrijving register* 05 december 2014
Kadaster deel/nr 82873/54

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Culemborg Culemborg Gelderland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Culemborg Betonnen werken rond Fort Everdingen

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Culemborg	L			516
Culemborg	L			442

Omschrijving**

Cluster 502.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G als resten van in de periode 1939-1940 toegevoegde onderdelen van de lineaire en accesverdediging met loopgravenstelsels en dergelijke, nabij Fort Everdingen. Eén hiervan ligt duidelijk zichtbaar in lineair verband met enkele groepsschuilplaatsen type P langs de oostzijde van de Diefdijk en een tweede ten westen van de Breedsteeg, circa 150 m ten noordwesten van no. 3, eveneens in de nabijheid van een groepsschuilplaats type P. Een derde ligt (mogelijk) moeilijk zichtbaar binnen het noordelijkste boerderijcomplex langs de oostzijde van de Diefdijk (no. 52). Oeverwerken langs de Lek hebben ten gevolge gehad dat een deel van de kleine betonnen werken in het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen op kunstmatige eilandjes is komen te liggen en is verzakt of verder is beschadigd, waardoor eventuele andere exemplaren moeilijk meer zijn te herkennen. In 1936 is, als aanvulling op de gewapend betonnen kazemat, in Nederland de zogenoemde gietstalen koepelkazemat geïntroduceerd, die was gebaseerd op een al in 1917 in Frankrijk toegepast systeem. De gebruikte pantserkoepels waren gering van omvang (gunstig i.v.m. geringe zichtbaarheid en trefkans), rond van vorm (gunstig i.v.m. afschampen treffers en sterkte), relatief eenvoudig in serie te produceren en ze hadden een 'externe' schietopening (gunstig i.v.m. gassen en geluid). Bovendien konden ze in Nederland worden vervaardigd, wat afhankelijkheid van het buitenland belangrijk verkleinde. Een eerste bestelling van 100 stuks in Nederland (bij DEMKA) werd echter gevolgd door een tweede van 50 stuks bij de Belgische Soc. Anonyme John Cockerill. In totaal moeten er in korte tijd ruim 700 zijn gegoten, maar hiervan zijn er slechts enkele min of meer compleet

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

overgebleven. De gietstalen koepels, met een doorsnede van 1,75 m en dikten van 10-17 centimeter, zijn geïnstalleerd in meerdere kazemattypen met weerstandsklassen W 12-15 tot W 21-28. Kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies zogenoemde Standaard Gietstalen Koepelkazematten Type G tot stand gebracht, met name in de IJssellinie, de Maaslinie, de Grebbelinie (elk ca. 150) en in de Nieuwe Hollandse Waterlinie (ca. 80). De gebruikelijke constructie van gewapend beton met een of meer vaste geschutsopeningen was hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (tot 270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak, bezat. Gietstalen Koepelkazematten in de NHW werden uitgerust met een zware mitrailleur als bewapening. De meeste koepels zijn geplaatst in deze Standaard Gietstalen Koepelkazematten Type G. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veruit de meeste koepels in het binnenland door de bezetter uit de kazematten gesloopt - meestal door de kazematten op te blazen - om ze om te gieten voor andere staalbehoeften. Aan de kust werden ze deels in de verdediging opgenomen, maar zijn ze na de oorlog meestal alsnog gesloopt. Hierdoor zijn complete Gietstalen Koepelkazematten Type G zeldzaam; er komen nog exemplaren voor op Fort Vechten en een op Fort Everdingen. De zware gewapend betonnen constructies waarin de koepels waren geplaatst, komen vaker voor - meestal in beschadigde vorm.

Omschrijving

BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G bestaan uit relatief lage, vrijwel vierkante, betonnen consoles (ca. 7,00 x 6,50 x 3,00 m; b x d x h), met een afgeschuind gedeelte ter hoogte van de hierin ten behoeve van de gietstalen koepel uitgespaarde ruimte. De schietgaten in de niet meer aanwezige koepels en de toegangen tot de kazemat, die zich in een uitsparing achter de koepel bevonden en die zich nog laten herkennen in uitsparingen aan de keelzijde van de betonblokken, konden van binnenuit 'gasvrij' worden afgesloten. De binnen het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen aanwezige exemplaren zijn opgeblazen om de gietstalen koepels te verwijderen en vertonen als gevolg hiervan ernstige betonschade. De kazematten zijn niet toegankelijk; twee ervan tonen door hun situering en samenhang met overige onderdelen van het complex nog duidelijk hun functie.

Waardering

De BETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G van het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939-1940, die voorbeelden zijn van gewapend betonnen kazematten, thans zonder aarden dekking en zonder gietstalen koepel.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de nabijgelegen Groepsschuilplaatsen Type P.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn, ondanks hun moedwillige onttaking tijdens de Tweede Wereldoorlog, redelijk gaaf bewaard en laten zich, vooral voor zover ze niet in het heringerichte oevergebied van de Lek liggen, in de meeste gevallen nog goed als gebouwde onderdelen in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie

Monumentnummer*: 531698

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 december 2014
Kadaster deel/nr	82873/88

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Culemborg	Culemborg	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Culemborg	Betonnen werken rond Fort Everdingen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Culemborg	L			219
Culemborg	L			327
Culemborg	L			309

*Omschrijving***

Cluster 502.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BETONBLOK VAN TANKVERSPERRING als onderdeel van een accesverdediging in de Zuidelijke Lekdijk / Goilberdingerdijk. Het opwerpen van hindernissen om het oprukken van vijandelijke troepen te belemmeren of te vertragen kent een lange historie. Belangrijke kunstmatige hindernissen waren van oudsher onder meer grachten, waterlinies, omgehakte bomen en onklaar gemaakte bruggen. Met de opkomst van mechanische (zoals de stoomtrein) en gemotoriseerde (pantservoertuigen en tank) verkeersmiddelen is nog zwaarder materieel ingezet, waaronder de stalen en (gewapend) betonnen versperring. Eén van de vanaf het midden van de jaren '30 toegepaste systemen bestond uit schuin rechtop geplaatste en gepunte, stalen (H-)profielbalken, die niet alleen de doorgang voor zulke verkeersmiddelen sterk bemoeilijkten, maar die daaraan ook zware schade konden toebrengen. Dergelijke hindernissen konden worden samengesteld uit één (Type I) dan wel twee rijen (Type II) profielbalken. Na het uitnemen van de deksels en het in sleuven aanbrengen van schuin in het betonnen blok verankerde stalen H-profielbalken (zogenoemde 'asperges') kon de voortgang van voertuigen, waaronder tanks en pantservoertuigen worden belemmerd. Tankhindernissen waren gewoonlijk opgebouwd uit samenhangende stelsels van barrières, waarin behalve water (waaronder vooral antitankgrachten) ook betonnen en stalen constructies (de echte tankversperringen) de voortgang vertraagden. Een andere bekende hindernis was de tetraëder - een verplaatsbaar driehoekig betonblok (ook wel een stalen constructie), dat groepsgewijze kon worden toegepast bij controleposten en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

bruggen. Het Nederlandse leger maakte aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog in de Nieuwe Hollandse Waterlinie onder meer gebruik van antitankgrachten en betonblokken met stalen profielbalken. Het aantal aangelegde tankversperringen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie is niet bekend; rond het jaar 2000 waren er nog ongeveer 10 herkenbaar aanwezig, waarvan 1 compleet. In de volgende jaren zijn er enkele (opnieuw) aangetroffen, die ten dele aan dit aantal zijn toe te voegen. Binnen het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen is bij de rond 2000 uitgevoerde dijkverzwaring een goed herkenbaar exemplaar bewaard gebleven naast de huidige dijk met wegdek. In 2011 zijn profielbalken herplaatst, wat de herkenbaarheid en de vroegere functie van het werk vergroot.

Omschrijving

BETONBLOK VAN TANKVERSPERRING die tussen de inundatiezone van de voorgelegen polders en de voor zwaar verkeer niet of nauwelijks toegankelijke zuidelijke uiterwaard van de Lek in het wegdek op de Lekdijk was aangebracht. De versperring dateert van kort voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. De versperring bestaat uit een (met het talud mee) afgeschuind (gewapend) gietbetonnen blok waarin over de volle breedte van de weg twee rijen, rechthoekige, gietijzeren deksels voorkomen. Vanwege latere asfaltering van het wegdek is een gedeelte thans niet zichtbaar. Het exemplaar binnen het complex Betonnen Werken rond Fort Everdingen laat zich herkennen op ongeveer 500 m ten oosten van Fort Everdingen, nabij Goilberdingerdijk 45.

Waardering

Het BETONBLOK VAN TANKVERSPERRING is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1935-1940 dat een voorbeeld is van een rest van een speciaal ter verdediging tegen aanvalswagens en / of tanks aangelegde gewapend betonnen, gietijzeren en stalen versperring, die deel uitmaakte van een lineaire, verder uit een inundatiezone bestaande hindernis.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het onderdeel is zeldzaam geworden en representatief omdat de versperring in fysieke context herkenbaar is gebleven en door reconstructie aan zeggingskracht heeft gewonnen.
- * Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat zowel de betonnen massa, als een (belangrijk) deel van de constructie en van de toepassingsmogelijkheden in situ waarneembaar en herkenbaar zijn.

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Bomvrij militair object

Monumentnummer*: 531706

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 december 2014
Kadaster deel/nr	82841/25

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Vianen	Vijfheerenlanden	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Vianen	Betonnen werken rond Fort Everdingen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Vianen	G			906
Vianen	G			204

*Omschrijving***

Cluster 502.

Inleiding

BATTERIJ VAN DRIE AARDEN EMPLACEMENTEN / GESCHUTSBANKEN MET ANNEXE GEDEKTE HELLINGEN langs de westzijde van de Diefdijk, als verdediging van de Zuidelijke Lekdijk. Op talrijke plaatsen binnen - veelal op de wallen - en buiten de forten waren opstelplaatsen voor geschut voorbereid. De emplacements (kunnen) dateren uit verschillende perioden en zijn soms ook meerdere malen (her)ingericht. Een groot deel van de opstelplaatsen of banken was in de open lucht gesitueerd en bestond uit niet veel meer dan een geëffend, met gras of klinkers bedekt platform. De dekking bestond gewoonlijk uit een (lage) eveneens aarden wal of borstwering, waarin eventueel plaatselijke verlagingen ten behoeve van het geschut waren aangebracht. In een aantal gevallen zijn emplacements bovenop bomvrije bouwwerken aangelegd en zijn er hellingen (geweest) om de kanonnen met paarden omhoog te brengen. Opstelplaatsen kwamen gewoonlijk in (kleine) groepjes voor, waardoor ze als batterij konden functioneren. Veel aarden emplacements en borstweringen zijn in de loop der tijd verdwenen of moeilijk herkenbaar geworden, maar op een aantal plaatsen zijn ze nog aanwezig of weer herkenbaar (gemaakt). Dit is in het bijzonder het geval op een aantal forten, maar ook bij enkele dijklichamen die als hoofdverdedigingslijn fungeerden, zoals de Gedekte Gemeenschapsweg, de Nieuwe Zuider Lingedijk en de Diefdijk. De dijken vormden dan de beveiliging of het glacis van een gedekte weg. Zo zijn langs de westzijde van de Diefdijk op verschillende plaatsen groepjes van aarden bulten onder de kruin van de dijk aanwezig, met daartussen een rolvak op lager niveau. Het betreft hier resten van de emplacements en de gedekte weg. De conserveringstoestand en de herkenbaarheid verschilt sterk per emplacement. Een van de batterijen ligt aan de zuidwestzijde van Fort Everdingen tegen de T-kruising van de Lekdijk en de Diefdijk;

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

een tweede, beter herkenbaar exemplaar ongeveer 400 m ten zuiden van het fort, aan de Diefdijk. De hellingen naar de gedekte weg onderaan de dijk zijn herkenbaar. Er zijn geen bakstenen of betonnen schuilplaatsen gebouwd.

Omschrijving

BATTERIJ VAN DRIE AARDEN EMPLACEMENTEN / GESCHUTSBANKEN MET ANNEXE GEDEKTE HELLINGEN langs de westzijde van de Diefdijk, ten zuiden van Fort Everdingen, daterend uit 1879. De drie dicht bij elkaar gelegen emplacementen bestaan uit aarden, met gras begroeide, afgeplatte uitbouwen van het dijklichaam waarop kanonnen geplaatst konden worden, die via een gedekte weg beneden de dijkruin onzichtbaar voor een eventuele vijand en via GEDEKTE HELLINGEN naar hun posities getransporteerd konden worden. Het betreft hier relatief goed herkenbare, voorbereide opstelplaatsen en hellingen in de directe nabijheid van enkele (latere) groepsschuilplaatsen en een kazemat uit de jaren 1939-1940.

Waardering

De BATTERIJ VAN DRIE AARDEN EMPLACEMENTEN / GESCHUTSBANKEN MET ANNEXE GEDEKTE HELLINGEN langs de westzijde van de Diefdijk ten zuiden van Fort Everdingen is van algemeen belang vanwege

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat dateert van het eind van de 19de eeuw, namelijk een batterij van aarden opstelplaatsen voor geschut langs de keelzijde van een dijklichaam.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het een voorbeeld is van een open, voorbereide opstelplaats - met hellingen - voor geschut als onderdeel van een gedeconcentreerde verdediging langs de keelzijde van een dijklichaam dat deel uitmaakte van de hoofdverdedigingslijn.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat het nog goed in het veld herkenbaar is.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531707

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 december 2014
Kadaster deel/nr	82841/42

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Vianen	Vijfheerenlanden	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Vianen	Betonnen werken rond Fort Everdingen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Vianen	F			390

*Omschrijving***

Cluster 502.

Inleiding

Betonnen BATTERIJSCHUILPLAATS als vroeg-20ste-eeuwse toevoeging aan een niet meer bestaande batterij uit dezelfde periode. Batterijschuilplaatsen en remises als deze zijn in de periode 1902-1907 aan de keelzijden van dijk- en vestingtaluds aangelegd bij zogenoemde tussenbatterijen en fungeerden daarbij als bomvrije onderkomens voor manschappen en / of materieel. Ze maakten deel uit van het antwoord op de verbeterde en zwaardere aanvalsmiddelen op forten en andere geconcentreerde verdedigingswerken en vormden vaak een eenheid met gedeconcentreerde (open) geschutopstellingen. De batterijschuilplaats ten westen van Fort Everdingen ligt op de zuidoever van de Lekdijk, iets ten zuidwesten van het op de noordoever gelegen Fort Honswijk. De voormalige tussenbatterij, daterend uit 1907, diende ter flankering van de Forten Everdingen en Honswijk en het onder vuur houden van de uiterwaarden. De nog bestaande betonnen schuilplaats is gelijktijdig toegevoegd. De oorspronkelijke batterij (opstelplaats voor vier kanonnen) bestaat niet meer; deze is mogelijk verdwenen als gevolg van ingrepen in het kader van dijkverzwaring. Bovenop het bouwwerk is een zanddepot aanwezig (niet oorspronkelijk, maar naoorlogs functioneel).

Omschrijving

BATTERIJSCHUILPLAATS (7.50 X 3.60 m) in dijktaalud, gebouwd in 1907, uitgevoerd in circa 50 cm dik cementbeton, met (thans) aan twee zijden (noord en oost) een aarden dekking. Ook de zuidelijke gevel gaat deels schuil achter aarden dekking. De naar de keelzijde (west) gekeerde, ongeveer 2.50 m hoge gevel bevat links een getoogde toegangsopening, geflankeerd door getoogde vensteropeningen en rechts hiervan een vergelijkbare toegang. Deze gevelopeningen voorzien van stalen luiken / deuren met zwaar

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

stalen beslag. Het interieur is niet bezocht.

Waardering

De BATTERIJSCHUILPLAATS langs de oever van de Lek tussen Fort Everdingen en Vianen is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier een onderdeel van omstreeks 1907, namelijk een voorbeeld van een betonnen schuilplaats met een nog ten dele (namelijk behalve er bovenop) aanwezige aarden dekking.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdediging is toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.
- * Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat het zich als gebouwd onderdeel nog goed in het veld laat herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument